

Oorlogsherinneringen van Henk Herfkens

Henk J. van Es
Griftenstein 19, 3621 XJ Breukelen

Hendrik Herfkens werd op 26 augustus 1925 in Breukelen geboren, waar zijn vader hoofd was van de School met den Bijbel. De hoofdenwoning lag aan de Straatweg waar nu de ingang van de Hazeslinger is. Henk bezocht de Christelijke HBS aan de Nieuwegracht te Utrecht, waar hij in 1944 het diploma haalde. Hij ging vervolgens naar het Christelijk Gymnasium, omdat hij theologie wilde studeren. Toen hij die studie voltooid had, werd het aantal predikantsplaatsen in de Nederlandse Hervormde Kerk juist drastisch ingekrompen. Herfkens werd daarom vicaris in Eupen (België) en in 1956 predikant in de Duitse kerk van Rheinland. Hij heeft de kerken van Oberhausen, Prüm (in de Eifel) en Bonn geëerd. Hij woont nu als emeritus in Odendorf.

Toen zijn dorpsgenoot Piet Balk, met wie Henk Herfkens vroeger naar de HBS ging, omstreeks 1970 hoogleraar natuurkunde in Aken was geworden, zocht deze via de kerk contact met hem. Van Piet Balk kreeg Herfkens onlangs een kopie van het artikel van W.M. van der Harst over de Wegbewakingsdienst (Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jrg. 6, nr. 2, 1991) en van de artikelen over Breukelen in oorlogstijd (jrg. 6, nrs. 2 en 4, 1995). Omdat Van der Harst de familie Herfkens had genoemd en in de oorlog veel met hen was opgetrokken, schreef Henk Herfkens hem op 23 mei 1996 een brief. Die kreeg hij onbeantwoord terug met het bericht dat Van der Harst op 14 juni 1994 overleden was. Herfkens stuurde toen op 3 juni 1996 een kopie van die brief naar de Historische Kring Breukelen in de terechte veronderstelling, dat die ons zou interesseren. De brief was een mengeling van herinneringen aan de oorlogstijd en mededelingen over de verdere levensloop van de schrijver en zijn familie. Een brief met enige aanvullende gegevens ontvingen we op 17 juni 1996. Hieronder volgt een weergave van enkele passages uit genoemde brieven.

Hendrik Herfkens was de jongste van drie kinderen Herfkens. Zijn oudste broer Co had in Delft willen studeren, maar ging in de oorlog naar de MTS omdat hij de loyaliteitsverklaring niet wilde tekenen. Hij werd lid van de Binnenlandse Strijdkrachten en staat op de groepsfoto voor het gemeentehuis (jrg. 10, nr. 2, blz. 84, onder nr. 47). Hij is daar echter abusievelijk vermeld als Jan Herfkens.

Toen het elektriciteitsnet voor gewone burgers werd afgesloten, bouwde Co een fietswiel om tot windmolen en plaatste die op het dak van zijn ouderlijk huis. De draad van de dynamo liep naar een klein kamertje, waar de familie Herfkens 's avonds verbleef omdat dit het gemakkelijkst te verwarmen was. Vader Herfkens had echter een doos loodjes en een verzegeltang op de kop getikt, waarmee hij een verbroken zegel van de elektriciteitsmeter kon herstellen. Sindsdien betrok de familie Herfkens clandestien stroom van het lichtnet, maar schakelde bij onraad gauw over op het fietslampje van de windmolen.

Pim van der Harst was een ondergedoken gemeente-ambtenaar, die onder valse naam als inwoner van Breukelen was ingeschreven. Hij woonde in het souterrain van de Rozenvilla en was zogenaamd als jurist werkzaam op het advocatenkantoor van mevrouw Mr E.A. Haars. In werkelijkheid leidde hij, samen met mevrouw Haars, de Centrale Inlichtingen Dienst van de ondergrondse in Noordwest Utrecht. De familie Herfkens was van dat laatste niet op de hoogte en vertrouwde de nieuwe buurman nog niet helemaal. Henk schreef hem in 1996: "Inderdaad waren we niet zo heel zeker of u 'in orde' was. We hadden gewoon licht, maar wanneer u over het hek van de Rozenvilla kwam en bij ons aanklopte, hebben we dat licht uit gedaan. We hadden dan verlichting van een fietslampje, dat verzorgd werd door een omgekeerde fiets op ons dak."

Henk had Pim in het najaar van 1944 leren kennen bij de wegbewaking. De mannelijke inwoners van Breukelen werden toen door het gemeentebestuur opgeroepen 's nachts in ploegjes van tien de Straatweg te bewaken om herhaling van sabotagedaden te voorkomen. Er waren immers kopspijkers gestrooid en bomen dwars over de weg geveld, waardoor het militair verkeer belemmerd werd. De bewakingsploeg moest zich melden bij de kaasbel op de Markt en kreeg een witte band om de arm. Als er onraad was, moesten ze dit doorgeven aan het gemeentehuis. In de nacht van 15 op 16 oktober 1944 waren de bewoners van de Rozenvilla en de daarnaast gelegen hoofdonderwijzerswoning aan de beurt om van 8 uur 's avonds tot 4 uur in de morgen wacht te lopen. Heel actief waren ze die zondagavond niet, want ze liepen om het uur een ronde en hebben de tussenliggende tijd gedood met bridgen bij de familie Vlug, erwtensoeper eten bij mevrouw Haars en koffiedrinken bij mevrouw

Afb. 1. Foto van de oude School met de Bijbel omstreeks 1930, genomen voor het huis van de familie Herfkens. Bovenste rij v.l.n.r.: Meester Herfkens, Co Herfkens, Bas Knoop, onbekend, Jan Nieuwhoff. Tweede rij: Teuntje Griffioen, Cor Boom, Jeanne Stooker, Jans Stooker, Jopie Schröder, Tonia Grootse, Mijntje de Kruyf, Kees Schuurman, Bertus Schalijs, Juffrouw Putelaar, Gerrie Oskam. Derde rij: Chris Kroon, Henk Slotboom, onbekend, onbekend, Mien Rijswijk, Neeli Korver, Fijtje van Haanen, Alie Korver. Vierde rij: Breur Oskam, onbekend, Wil Oskam, Mien Stooker, Dik Stooker, Cees Huusen. Middenvoor zittend: Gerrie Eikelestam, Jeanne van der Velde, Otto Korver. (Foto-archief Historische Kring Breukelen.)

Herfkens. Sindsdien kon Van der Harst bij de familie Herfkens aankloppen zoveel hij wilde en dat deed hij ook.

Henk schreef hem in 1996: "U hebt 'stomgezellige' herinneringen aan de avonden bij ons. Het doet me goed, dit te lezen. Het was weliswaar een rottijd, en toch hebben we lol gehad. We vonden het alleen onplezierig met dat zielige licht uit te moeten komen, vanwege 'je kunt niet weten'."

Bij de mobilisatie van 1939 werden in Breukelen soldaten gelegerd, die in Duitsland of België waren opgegroeid, doordat hun ouders daar werk hadden gevonden. Ze spraken nauwelijks Nederlands en voelden zich hier niet thuis. Vader Herfkens heeft toen het initiatief genomen hen 's avonds in Salvatori op te vangen met koffie en spelletjes. Een van de dienstplichtigen was Josef Schmeitz, een boer uit de omgeving van Eupen en Malmedi, die zich wel heel ongelukkig voelde, omdat zijn jonge vrouw het werk op de boerderij niet aankon. Hij mocht voortaan iedere avond bij mevrouw Herfkens de door haar, naar zijn eigen aanwijzingen, bereide Milchsuppe komen eten. Vader Herfkens schreef voor hem een verzoekschrift naar Den Haag, waarna Josef met groot verlof naar huis mocht. Na de oorlog nodigde hij de familie Herfkens voor een vakantie op zijn boerderij uit en zo kwam Henk in aanraking met de Evangelische Gemeinde in Eupen, waar hij na de voltooiing van zijn studie vicaris werd en met de organiste trouwde.

Toen Nederland gecapituleerd had, kwamen de binnentrekkende Duitse troepen - op weg naar Amsterdam - ook voorbij het huis van de familie Herfkens. Aan de overkant van de Straatweg stonden enkele uit Nieuwersluis vrijgelaten NSB-ers tegen iedere voorbijko-

mende Duitser "Heil Hitler" te schreeuwen. Een onthutsende ervaring.

In het begin van de oorlog ontstond er al verzet. Henk schrijft: "Wij kregen iedere dag een gestencild krantje, dat we in tienvoud overtypten en aan onze clientele doorgaven". Wat zijn vader precies gedaan heeft aan verzet, weet Henk niet. Wel dat hij de geschiedenis van de Winterhulp, die hij voor de schoolkinderen toegestuurd kreeg, direct na ontvangst in de kachel gooide. "Ik zelf was nog te jong, had zwaar astma en mocht niets weten, omdat ik - volgens mijn vader - mijn hart teveel op de tong had. Mijn broer Co was in de verzetsbeweging met de opdracht een joodse familie uit Duitsland met levensmiddelen te verzorgen. Hij zorgde ook voor onderduikers, maar daarvan hoorde ik pas na de oorlog."

Vader Herfkens moest in de laatste maanden van de oorlog nog onderduiken. Vlak voordat de Duitsers hem als gijzelaar kwamen ophalen, kon hij wegvluchten. Zijn zoon Henk had namelijk op een zaterdagmorgen tegen het middaguur vanuit de voorkamer van hun huis gezien, dat de Duitsers dominee Locher arresteerden. Hij waarschuwde zijn vader, die toen onmiddellijk het huis verliet. Henk en zijn broers verstopten zich onder de vloer van de school achter hun huis. Moeder Herfkens was juist naar de gaarkeuken om eten te halen. Toen ze even later thuis kwam, hoorde ze op de bovenverdieping een hevig gestommel. Ze dacht dat haar zoons aan het ruziemaken waren en riep dat ze daarmee op moesten houden. Groot was haar schrik toen er, voor haar volkomen onverwacht, Duitse soldaten de trap afkwamen, die hun huis hadden doorzocht. Ze hadden gezien dat er in de eetkamer voor vijf personen gedekt was en vroegen dus waar de anderen waren. Mevrouw Herfkens was zo handig te zeggen: "Ja, u moet weten, dat wij hier erg vroom zijn; op zondag mogen we niets doen en daarom heb ik voor bezoek van morgen de tafel gedekt". De Duitsers accepteerden dit en verlieten het huis.

Moeder Herfkens drong er bij haar drie zoons op aan, zich voor het graven van schuttersputten bij de Duitsers te melden, omdat anders de in gijzeling genomen burgers gevaar liepen doodgeschoten te worden. Broer Co zei: "Ja moeder, ik ga al", maar vertrok naar zijn vriend Cor Boom aan de Scheendijk. Henk en zijn broer Piet hebben zich wel gemeld bij een Duitser van de Organisation TOD, die aanwijzingen voor het graven gaf. Henk trad als tolk op voor een ploeg van 25 gravers. Een hem onbekende heer die in Breukelen ondergedoken was, zat vrijwel de hele dag met Piet Herfkens te kletsen. Toen de TOD-man tegen Henk zei, dat die twee niets uitvoerden, antwoordde hij: "Laat ze met rust, anders doen we allemaal niets meer". De Duitser liet ze met rust. Hij maakte zelfs geen aanmerkingen toen de gravers het werk saboteerden door de schuttersputten verkeerd te richten. Tegen het eind van de week besloten ze de volgende dag niet terug te komen. Dat betekende thuis blijven en niet de straat op gaan. Henk schrijft: "Dat hield ik niet lang vol en ik ging dus wandelen. Wie ontmoet ik? Onze TOD-man. Hij was op de fiets, ik groette hem, hij salueerde en we deden allebei alsof er niets aan de hand was. De man was niet meer zo jong en had er blijkbaar ook meer dan genoeg van."

Na de bevrijding zongen de NSB-ers wel een toontje lager dan in 1940 en was het de beurt aan anderen om te schreeuwen. Herfkens herinnert zich, dat hij en andere jongens op de avond van 5 mei 1945 door het dolle heen waren. Voor de winkel van een beruchte oude NSB-er stonden ze te schreeuwen: "Rot NSB-er!" De oude man opende toen het bovenraam, gebaarde dat de jongens stil moesten zijn en zei: "Wie van U zonder zonde is, werpe de eerste steen naar mij". De jongens bleven stil en gingen naar huis.

In zijn brieven zegt Herfkens nog steeds niet te begrijpen dat "zoveel Duitsers die psychopatische schreeuwer Adolf toegejubeld hebben" en ook niet "hoe zo'n dictatuur mensen zo snel kan veranderen". Hij heeft de laatste veertig jaar heel wat Duitsers leren kennen, maar toch slechts weinigen "van wie ik zou kunnen vermoeden, dat ze zulke kerels waren die we in Nederland beleefd hebben". Hij is graag predikant onder de Duitsers geweest.